

УДК 140.8 (045)

Л.Г. Дротянко, д-р філос. наук, проф.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР І ДІАЛОГ КУЛЬТУР В ІНТЕР'ЄРІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті розглядається взаємозалежність розширення інформаційного простору в умовах комп'ютеризації суспільства і діалогу культур. Показано позитивні та негативні впливи застосування інформаційно-комунікаційних технологій на рієноправний культурний діалог у глобалізованому світі.

Вступ

Комп'ютеризація всіх сфер суспільного життя спонукала до породження нових слів, термінів, цілих мовних виразів, які б могли більш-менш адекватно репрезентувати нові суспільні феномени, що виникли через застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Вони органічно вплелися в мову сучасного спілкування людей у різних галузях життя. Проте особливістю сучасної мови (як наукової, так і повсякденної) стало не лише використання нових слів і виразів, а й зміна змісту традиційних мовних одиниць. Зокрема, це стосується терміну «простір», яким ще з античності послуговуються філософія, природничі науки, а також він широко використовується в повсякденному мовленні людей. Як правило, «простір» застосовується для встановлення характеристик або світу загалом (філософія), або окремих предметів (конкретні науки і повсякденне життя).

Проте через широке впровадження технічних засобів у процес обігу інформації цей термін став широко використовуватися в переносному значенні. Це вже не геометричний і навіть не географічний образ світу, а скоріше метафора, якою можна позначити що завгодно, в тому числі й віртуальну реальність. Так, загальноживаними стали вирази «медіа простір», «радіо простір», «телевізійний простір», «кіберпростір», «інформаційний простір» тощо. Саме останній вираз став досить популярним серед учених, представників засобів масової інформації, політиків і т.д. в процесі широкого впровадження комп'ютерних технологій, хоча обіг, передача, отримання, збереження тощо інформації має досить тривалу історію. Більше того, інформаційний простір за своїм змістом і обсягом охоплює і медіа-, і радіо-, і теле-, і кібер- простір, оскільки ключовим елементом усіх цих просторів виступає інформація в різних її формах і виявах. Чим же викликане таке повсюдне вживання слововиразу «інформаційний простір»?

Метою статті є виявлення залежності діалогу культур від особливостей інформаційного простору, який складається в процесі широкого впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на початку ХХІ століття.

Основна частина

Інформація займає чи не домінуюче місце у віртуалізації реальності, коли надчуттєвий світ стає більшою реальністю, ніж об'єктивно існуючий. Саме інформація кардинально впливає на фізичний простір, оскільки, як зазначає Н.Луман, глобальна комунікація долає просторові перепони і тому інформація більше не повинна транспортуватися як речі і люди [1,242]. При цьому суттєво змінюється

зміст терміну «інформація». Традиційно він означав повідомлення, наділене певним змістом. У різні культурні епохи така інформація передавалась у різний спосіб: у первісному суспільстві – усно, коли зв'язки між людьми були безпосередніми і сталими; починаючи з рабовласницького суспільства – через *письмо*, коли зв'язки в суспільстві стають більш опосередкованими і поступово формується відповідальна поведінка людей; у сучасному суспільстві – через *електронні* засоби, коли знаки симулюють, підробляють дійсність, а люди, на думку американського філософа М. Постера, «втягнуті в неперервний процес одночасного становлення багатьох ідентичностей» [2, с.343]. При переході до нової культурної епохи зазнають трансформації як засоби її передачі, так і її зміст, виражений у певних символах і знаках.

К. Шеннон, який стояв біля витоків конструювання сучасних електронно-обчислювальних пристроїв, описував точний зміст терміну «інформація» з точки зору інженера-зв'язківця і показав, що в даному випадку більш важливою властивістю повідомлення виступає не стільки її зміст (хоча він має значення), скільки кількісна характеристика, коли була встановлена одиниця інформації – *біт*. На його думку, важливість введення кількісної міри інформації полягає в тому, що вона визначає можливу економію часу, який затрачується на передачу, економію, що досягається при відповідному виборі системи кодування, яка враховує статистичні властивості джерела повідомлень [3, с.26-29]. Отже, було встановлено, що швидкість передачі інформації каналом зв'язку залежить від способу її кодування.

Закладені засновниками теорії автоматів, зв'язку, управління, інформації Дж. фон Нейманом, Н.Вінером, К.Шенноном, А.Тьюрінгом, А.Колмогоровим засади швидкодіючих електронно-обчислювальних машин спричинили справжню інформаційну революцію останньої третини ХХ століття, результатом якої стало широке впровадження комп'ютерних технологій і програмного забезпечення в системі обігу інформації. Під впливом інформаційно-комп'ютерних технологій руйнуються усталені зв'язки, кордони, етнічні, релігійні, політичні і т.п. ідентичності, виникають досить нетривкі, тимчасові зв'язки, в системі яких відбувається знеособлення індивіда, розчинення його в неосяжному інформаційному просторі. Очевидно, цей бік функціонування сучасних засобів обігу інформації і процесів комунікації мав на увазі Маршалл Маклюєн, коли писав, що «засіб (або технологічний

процес) нашого часу – електронна техніка – надає нової форми і перебудовує схеми соціального взаємозв'язку, а також кожен аспект нашого особистого життя» [4, с.341]. Вона (техніка) живить і заохочує процес об'єднання й переплетіння людей, а тому не знаючи дії засобів комунікації, неможливо зрозуміти суспільні та культурні зміни. Тобто засіб трансформації суспільства виступає певною мірою змістом цієї трансформації.

Цей висновок ученого випливає з того, що «електронний зв'язок повалив панування «часу» і «простору» і втягує нас негайно і безупинно в турботи всіх інших людей. Він перевів діалог на глобальні масштаби. Його місією є Всезагальна зміна, яка кладе кінець психічній, соціальній, економічній і політичній ізоляції. Недійсними стали старі громадянські, суспільні і національні угруповання. Ніщо не може бути далі від духу нової техніки, ніж «місце для всього і все на своєму місці». Ви не можете, як раніше, сховатися вдома» [4, с.342]. І далі: «Ми тепер живемо у всесвітньому селі... в одночасній події» [4, с.345]. Інформація плететься на нас миттєво й безупинно: отримана інформація тут же замінюється ще більш свіжою, ми не встигаємо її обробити й класифікувати факти та способи їх упізнання за типами. Глобалізація інформаційного простору долає навіть так званий інформаційний карантин, який запроваджують державні органи деяких країн, де свобода думки і право на об'єктивну інформацію обмежуються різними заборонами, наприклад, у країнах Північної Африки під час демонстрацій громадян. Але не тільки в цих країнах, але й у США та низці європейських країн блокується доступ громадян до деяких сайтів в Інтернеті, на яких розміщена не бажана для державних службовців інформація (як це робиться стосовно сайту Вікі Лікс). Як справедливо зазначає Джон Барлоу, такі заходи здатні «попередити розповсюдження вірусу вільнодумства, спорудивши застави на рубежах Кіберпростору. Ці заходи здатні стримувати епідемію деякий час, але у світі, який скоро увесь буде охоплений засобом комунікації, що несе біти, вони не будуть працювати» [5, с.352].

Зміни, що відбуваються в технологіях, спрямованих на функціонування інформації в суспільстві, суттєво впливають на кількісні параметри простору, в якому здійснюється обіг інформації. Він невпинно розширюється, оскільки: 1) розширюється сфера комунікації через використання інформаційно-комунікаційних технологій; 2) відбувається освоєння все більшої кількості інформації; 3) прискорюється швидкість отримання найновішого знання, навіть у режимі on-line. Істотно зростає кількість соціальних мереж, заснованих на таких технологіях, доступ до яких стає реальністю для найвіддаленіших населених пунктів земної кулі.

Розширення інформаційного простору трансформує всі сфери суспільного життя, породжує нові феномени культури, які впливаються в традиційні культурні процеси, які охоплюють усі регіони планети. Засоби масової інформації, що суттєво вплинули на формування масового суспільства

епохи індустріалізму, теж радикально змінюються. Зокрема, як зазначає Е.Тоффлер, під впливом Третьої (інформаційної) хвилі відбувається «демасифікація мас-медіа», під якою він розуміє зміну статусу і ролі друкованих засобів масової інформації (газет, журналів) не лише під натиском телебачення, але в першу чергу через розквіт малотиражних щотижневиків, газет, які виходять двічі на тиждень, що адресовані цілком конкретним споживачам – тінейджерам, домогосподаркам, пенсіонерам, колекціонерам, любителям тенісу тощо [6, с.266-268]. Це ж можна сказати й про радіостанції. Виникає все більша кількість FM-радіостанцій, орієнтованих на цілком визначену радіоаудиторію: любителів класичної музики, рок-музики, релігійну аудиторію, на тих, хто вивчає іноземні мови, автолюбителів і т.д. Більше того, радіостанції переходять на інтерактивні форми подачі інформації та спілкування зі своєю аудиторією. Такі форми стають притаманними й сучасному телебаченню, яке використовує цифрові інформаційні технології.

Електронні мас-медіа в умовах глобалізації висупають могутнім каталізатором діалогу культур, «завдяки чому відбувається обмін культурною інформацією в історико-філософському й історико-культурному контекстах і тим самим інтенсифікується суспільний прогрес» [7, с.72]. На думку російської дослідниці, під впливом розвитку та поширення комп'ютерних технологій формується специфічна медіакультура, яка покликана сприяти передачі й обміну різноманітної інформації – від первісних сигнальних барабанів до сучасного супутникового телебачення, комп'ютера та Інтернету. Медіакультура, – зазначає Н.В.Кириллова, – дає можливість для спілкування людей у часі та просторі, долаючи століття і відстані, розвиваючи форми та способи комунікації, яка виступає одним із найважливіших аспектів культурної діяльності людства.

Культура здавна об'єднує народи, сприяє взаємному їхньому збагаченню, але з кінця ХХ століття культурний обмін, культурна інтеграція значно посилюються. Новітні технічні засоби дозволяють більш надійно зберігати культурну спадщину, національні традиції, підтримуючи зв'язок поколінь. З другого боку, вони суттєво вплинули на функціонування національних культур у світі. Супутникове телебачення, інформаційно-комп'ютерні мережі, які функціонують на базі цифрового способу передачі й отримання інформації, сформували інформаційний простір, що об'єднує національні, регіональні та місцеві електронні мережі. Через це він є джерелом вільного доступу до інформації і разом із тим – фактором інтеграції різних культур у кіберпросторі, що сприяє об'єднанню культур і встановленню порозуміння між народами планети [7, с.75].

Як відомо, теорію «діалогу культур» ще у минулому столітті розробив М.М.Бахтін як відношення «Я – Інший». На його думку, способом взаємодії свідомостей є діалог. Будь-яке зіткнення зі світом культури постає як «запитання і бесіда», діалог. Розуміння виникає там, де зустрічаються дві свідомості. Воно взагалі можливе лише за умови

існування іншої свідомості, яка розуміє. Мислитель вважав, що свідомість мого Я охоплює весь світ, а не вміщується в ньому. Поєднання з «великим світом» відбувається через іншого індивіда, оскільки лише через іншого (інших) індивід «Я» здатен побачити себе з боку, як частину природи і людського суспільства [8, с.41-42]. Звідси він виводить думку, що індивідуальне буття обумовлене спілкуванням з іншими людьми. Тому для нього «бути – значить спілкуватися», «бути – значить бути для іншого й через нього – для себе».

Ці ідеї М.М.Бахтіна можна екстраполювати на сучасну ситуацію діалогу культур різних народів і культур, адже лише через осмислення культури певного народу іншими народами можна посправжньому оцінити зміст і значимість власної культури. Розширення можливостей міжкультурної комунікації завдяки розширенню інформаційного простору посилює діалогічність культур через існуючі соціальні інформаційно-комунікаційні мережі. Останні сприяють встановленню не лише «діалогу», але й «полілогу» культур, в якому одночасно можуть брати участь багато представників найрізноманітніших культурних спільнот. Як справедливо відмічає Н.В.Кириллова, «комп'ютер завдяки наявності інформаційних мереж стає найважливішою складовою частиною глобального полілогу, в перспективі – новим динамізованим способом існування самої медіакультури» [7, с.154]. Під впливом інформаційно-комп'ютерних технологій поряд із традиційними формами культури формуються нові, зокрема, екранна культура, яка не протистоїть традиційним видам і формам, а утворює своєрідний інформаційний підпростір культури як такий, що відповідає новим соціокультурним умовам і додає традиційній культурі новий вимір.

Екранна культура породжує новий тип спілкування, який ґрунтується на свободному виході людини в інформаційний простір, який містить кінофільми, електронні газети й журнали, інформацію про історичні та культурні пам'ятки різних народів тощо. При цьому користувач інформаційними мережами може не лише ознайомитися з цікавим для нього матеріалом, але й вступити в інтерактивний діалог. Інформаційний простір поступово стає місцем зустрічі людей, що проживають у різних куточках планети. Відбувається поступове формування глобальної свідомості, коли представники різних культур розуміють багатомірність світової культури, взаємозалежність народів і країн.

Особливу роль у поглибленні діалогу культур відіграє Інтернет. Не випадково ЮНЕСКО прийняла спеціальну Всезагальну декларацію «Про культурну різноманітність», у якій говориться, що «кіберпростір» – це не тільки середовище існування і розповсюдження інформації, але й засіб здійснення комунікації та обміну поглядами. Різноманітність інформації в Інтернеті про різні культури і цінності дозволяє людині, залишаючись носієм своєї культури, подавати її іншим людям, і у свою чергу, знайомитися з іншими культурами та відчувати їхній вплив [9, с.11]. Проте тут виникає мовна проблема,

адже ознайомитися з досягненнями різних культур можна лише через вивчення домінуючих у світі мов. З одного боку, це сприяє через вивчення інших мов опановувати культуру відповідних народів, але, з другого боку, може привести до руйнування культурного і мовного різноманіття та прискорити зникнення мов, звичаїв і традицій. Тому ЮНЕСКО розглядає як одне з найважливіших завдань інформаційної епохи необхідність «знайти баланс між захистом етнічних і економічних прав авторів та збереженням суспільного доступу до літературних творів, наукових і художніх праць, а також до послуг у галузі культури» (Там само).

Вирішенню цього завдання може сприяти сучасний інформаційний простір через використання інформаційних технологій. Тому в Декларації відмічається, що останнє створює умови для відновлення діалогу між культурами й цивілізаціями. Тут культурна різноманітність розглядається як частина загальнолюдської спадщини, яка, будучи джерелом обмінів, виникнення нових ідей і розвитку творчості, виступає необхідною умовою існування людства в майбутньому.

Кіберпростір миттєво забезпечує ринок і суспільне визнання для художників (у широкому значенні цього слова), що було немислимим в умовах традиційних ринків збуту. Але разом із тим в умовах інформатизації стає все важче боротися з піратством. Проте це не може стати на заваді розповсюдження культурних цінностей різних народів, оскільки «цифрова спадщина складається з унікальних ресурсів, які містять людські знання та форми їхнього вираження, які можуть належати до галузі культури, освіти, науки або управління, а також до галузі техніки, медицини, права чи будь-якої іншої галузі інформації, створеної в цифровій формі або переведеної в цифрову форму з існуючих аналогових джерел» [7, с. 226]. Обмеження доступу до цієї інформації в Інтернеті може бути зв'язаним лише з економічними умовами, наприклад, високою вартістю послуг із підключення до Інтернету, тобто з так званою «цифровою нерівністю» (М.Кастельс).

Отже, розширення інформаційного простору в XXI столітті не для всіх народів, а тим більше не для бідної їх частини, виступає джерелом отримання культурної інформації. Вільний рух інформації, виробництво інформації та інформаційних послуг, необмежений доступ до інформаційних джерел в інформаційну епоху можливі лише у високо розвинутих у технічному та технологічному відношеннях суспільствах, які можуть дозволити собі значні фінансові витрати на впровадження новітніх технологій. Тому не випадково з розширенням інформаційного простору посилюються міграційні рухи на планеті. Як правило, значні маси населення з бідних країн правдами й неправдами переселяються в країни «золотого мільярду».

Цей феномен породжує новий вимір діалогу культур. Як справедливо пише І.Валлерстайн, «значна частина мігрантів стараються залишитися в тій місцевості (або принаймні в тій країні), куди вони приїхали. На цьому новому місці проживання вони

обзаводяться дітьми, які виховуються в культурній традиції країни, де народилися вони самі, а не їхні батьки. Коли говорять про проблеми інтеграції, зазвичай мають на увазі інтеграцію в суспільство саме таких мігрантів та їх нащадків» [10, с.150]. Проте деякі мігранти не бажають інтегруватися в культуру народу, серед якого проживають. Більше того, прагнуть нав'язувати цим народам власні традиції і цінності, що викликає конфлікт на культурному ґрунті. Як це спостерігалось й спостерігається в низці західних країн (Франція, Швейцарія, Великобританія й інші). Отже, інформаційний простір кінця ХХ – початку ХХІ століть породжує такий новий культурний феномен, як полікультуралізм (або мультикультуралізм), який має не лише позитивні, але й негативні наслідки.

Висновки

І все ж таки «світове суспільство – це співбуття світу в комунікації» [11, с.162], яка розширюється й поглиблюється, не зважаючи на всі складнощі та проблеми, які несе із собою інформаційна революція. Зважаючи на об'єктивність цього процесу, ЮНЕСКО ставить перед собою мету: «Сприяти розповсюдженню ідей про необхідність додержання балансу інтересів та рівноправ'я в інформаційному суспільстві, про те, що свободний доступ до інформації та збереження мовної і культурної різноманітності є, перш за все, політичним вибором, а також про те, що такий вибір є єдиною можливістю вибором освіченого суспільства» [9, с. 29]. Це виступає й умовою збереження стабільності у світі. І разом із тим, вибір народів на користь міжкультурної комунікації здатен породити всепланетарну культуру. Бо, як справедливо

зазначає відомий радянський і сучасний російський учений М.М.Моїсеєв, «саме завдяки взаємодії локальних інтелектів, обміну інформацією між ними виник феномен Колективного Інтелекту і колективної пам'яті. ...Ізоляція індивідуальних розумів чи навіть невеликих груп людей (і цілих народів), їх виключення із загальної системи обміну інформацією мають неминучим наслідком деградацію народу, втрату знань, навичок, пам'яті» [12, с. 439-440]. Надзвичайно важливо для будь-якого народу і його культури не опинитися на узбіччі інформаційної епохи!

Список літератури

1. Луман Н. Дифференциация. – М.: Логос, 2006. – 320 с.
2. Узбстер Ф. Теории информационного общества. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
3. Шеннон К. Современные достижения теории связи // Информационное общество. – М.: АСТ, 2004. – С. 23-40.
4. Маклюэн М. Средство само есть содержание // Информационное общество. – М.: АСТ, 2004. – С. 341-348.
5. Барлоу Дж. Декларация независимости Киберпространства // Информационное общество. – М.: АСТ, 2004. – С.349-354.
6. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: АСТ, 1999. – 784 с.
7. Кириллова Н.В. Медиаменеджмент как интегрирующая система. – М.: Академический Проспект, 2008. – 412 с.
8. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Наука, 1979.
9. Культурное и языковое разнообразие в информационном обществе. – СПб: ЮНЕСКО, 2004.
10. Валлерстайн И. Конец знакомого мира. Социология XXI века. – М.: Логос, 2004. – 368 с.
11. Луман Н. Общество как социальная система. – М.: Логос, 2004. – 232 с.
12. Моисеев Н.Н. Информационное общество: возможность и реальность // Информационное общество.- М.: АСТ, 2004. – С. 428-451.

Л.Г. Дротянко

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРОСТРАНСТВО И ДИАЛОГ КУЛЬТУР В ИНТЕРЬЕРЕ ХХІ СТОЛЕТИЯ

В статье рассматривается взаимозависимость расширения информационного пространства в условиях компьютеризации общества и диалога культур. Показаны позитивные и негативные влияния использования информационно-коммуникационных технологий на равноправный культурный диалог в глобализованном мире.

L. Drotynko

THE INFORMATION SPACE AND THE DIALOGUE OF CULTURES IN THE CONTEXT OF XXI CENTURY.

The interdependence of information space expanding, society's computerization and the dialogue of cultures are regarded in the article. The positive and negative influences of applying the informative and communicative technologies to cultural dialogue in the globalized world are shown.